

Slovniske in pravopisne drobtine

PREMALO VEJIC IN PREVEČ

Z vejicami so težave. Malokdo, tudi med pisatelji le ta ali oni, jih zna staviti tako, da bi ustregel vsaj večini pravil v Slovenskem pravopisu. Skoraj vsi se potem sklicujejo na stavek, ki ga je najti v SP na str. 43: »Včasih pa pisatelj z ločili izraža osebno ali čustveno razgibanost; taka ločila so osebna in zanje ni splošno veljavnih pravil.«

Priznati je treba, da je ta stavek povedan prav pitjijsko. Čigavo razgibanost izraža pisatelj, svojo? Ali svojih oseb? Kakšen je razloček med »osebno« in »čustveno« razgibanostjo, kaj je eno, kaj drugo? Prav hvaležen bom, če mi kdo to pojasni. Taka ločila so potem kajpada »osebna« ... Ne, mislim, da bi bilo treba to v novi izdaji povedati drugače, določeneje. Predvsem: »osebna« stava ločil ne sme biti opravičilo za neznanje pravil o ločilih; če kdo teh pravil ne upošteva, mora imeti za to razloge, predvsem pa jih mora poznati. Če stavimo v svojem jeziku ločila po logiki, tudi »osebna« stava ne sme biti sprta z njo.

Sicer pa lahko skoraj brez izjeme trdimo: če kdo postavlja vejice (v bistvu gre zanje, pri drugih ločilih skorajda ni težav) po svoje, bo to skoraj zmeraj pomenilo, da jih piše nekaj več, kot jih zahteva SP, ker se mu na nekaterih krajih zdi, da je treba še poudariti ločitev, še bolj razčleniti stavek. Pri tistih, ki imajo vejic premalo, pa boste skoraj vedno lahko rekli, da ne gre za osebno stavo, temveč za nepoznanje pravil.

Nekje pa se mi vendarle zdi, da naš SP terja preveč vejic: mislim na tiste ob sestavljenih veznikih, o katerih je pisal dr. Bajec v prvem letniku JiS (42). Tedaj naj bi po SP stavili vejico po logični zvezi. Praktično gre predvsem za primere z »in«, zakaj drugi primeri v SP (str. 47) me niso prepričali, da bi bile take zveze sploh potrebne. Prešernovo »Žive naj vsi narodi...« je sploh izvzeti, ker je besedni red narekovala metrika. Sledeči trije stavki se mi zdijo primer slabega sloga. Kakšen veznik je »da«, če stoji med dvema vejicama? Stavek »Le piši materi, da, če ne bo denarja do sobote, ne boš več stanoval pri nas!« je brez potrebe okoren, ko bi se lahko glasil: »... da ne boš več stanoval pri nas, če ne bo denarja do sobote«. Podobno zlahka popravimo druga dva stavka: »Skusili ste, da se tisti, ki se iz prvega prenagli, kmalu upeha.« »Le oštevaj me, zakaj še najrajši te imam, če si huda.«

Kaj pa stavek, ki ga po SP navaja tudi dr. Bajec: »Votlina je suha in, ker je ne doseže nobena sapica, tudi topla.« Nikoli, ko berem take stavke, se ne morem ubraniti občutka, da bi morala biti vejica *pred* »in« in ne *za* njim, zakaj tam premolknem pri govorjenju, medtem ko se mi zdi »in ker« celota, ki je ne gre ločevati. Ta občutek postane še močnejši, če stavek zapletem še z enim vrinjenim odvisnikom: »Votlina je suha, da je veselje, in, ker je ne doseže...« Spet »veznik«, ki ničesar ne veže, ker je ločen na obe strani! Že, kaj pa logika, boste rekli?

Stopimo najprej še korak naprej. SP namreč nadaljuje, da so sestavljeni vezniki v nekaterih zvezah, zlasti v začetku stavka, dobili pomen enotnih izrazov, ki jih pišemo danes brez vejice: »In če pogledamo v človeško dušo, je stvar ista.« Naj opozorim, da navaja dr. Bajec to pravilo nekoliko drugače: »Drugačna je danes raba, kadar... veznika stojita na začetku stavka.« Torej ga je zožil. Ne vem, ali je storil to namenoma ali ponevedoma, vendar se mi zdi dobro, da je to storil. To ga je namreč pripeljalo k misli, da »gre tukaj za slogovno pomanjkljivost, ker je vezalni veznik *in* na začetku pravzaprav čisto odveč«. Mislim, da lahko to trditev razširimo sploh na vse take zveze, ne samo tiste na začetku stavka. Veznik *in* je tu »pravzaprav« povsod odveč ali pa je zapisan namesto nečesa drugega. Mar bi bilo mogoče vsak tak stavek povedati drugače, brez »in« ali brez tako nemože postavljenej vejic? Poglejmo!

Stavek o votlini vsebuje s svojim »tudi« skrito nasprotje, prav lahko bi se glasil (brez odvisnika): »Votlina je suha, pa tudi topla.« In z odvisnikom: »Votlina je suha, ker je ne doseže nobena sapica, pa tudi topla.« Vendar je

stavek zdaj nejasen, zato recimo takole: »Votlina je suha, in ker je ne doseže nobena sapica, tudi topla.« Pravici je zadoščeno, odvisnik je ločen od nadrednega stavka, »in« pa ne spada k nadrednemu stavku, temveč je *potrben* odvisniku, da ga *vpelje*, sicer bi stavek narobe razumeli, namreč, da je votlina suha, ker je ne doseže nobena sapica. Tako »in« pravzaprav le ni odveč.

Mislím, da bi se dali tako razčleniti in preobrniti tudi podobni stavki: »Obrnil ji je hrbet, in ko ga je poklicala nazaj, ji je odgovoril... = Obrnil ji je hrbet, ko pa ga je poklicala nazaj...« Ali: »Usmeril se je k filozofiji, in ker je imel bistro glavo, je hitro napredoval.« Tu je treba obrniti nekoliko drugače: »Usmeril se je k filozofiji in hitro napredoval, ker...« Kakor se čudno sliši, mislim, da sta »in« v *teh dveh stavkih različna*. V prvem bi prebili brez njega, ko bi bilo namesto vejice dvopičje; ker je vejica, nas »in« spet samo varuje *nesporazuma*, da bi ne razumeli: »Usmeril se je k filozofiji, ker je imel bistro glavo.«

Še en primer (žal si naši slovničarji primere izposojajo drug od drugega, tako da so po skoraj vseh knjigah isti): »Zaletel se je vanj, in ker se je ustrašil, je zbežal.« Lahko bi rekli: »Zaletel se je vanj in zbežal, ker se je ustrašil.« Vendar tu ni povsem jasno, ali se je iz strahu *zaletel in zbežal*, ali samo *zbežal* od strahu. Prav tako ni dober stavek »Zaletel se je vanj, ker se je ustrašil, pa je zbežal«, ker bi lahko razumeli, da se je zaletel zato, ker se je ustrašil, in potem zbežal. Kaže torej, da je »in ker« resnično potreben, tisti »in« povezuje in hkrati ločuje, opozarja, da se začenja novo dejanje.

Ali je na začetku stavka vezalni veznik čisto odveč, kakor meni dr. Bajec? Včasih že mogoče, velikokrat pa ga narekuje slog. »Ker ni imel denarja, je ostal doma. In ker ga je začelo zebsti, je zakuril.« Ali čutite, da je »In« vendarle potreben? Brez njega bi bila zveza pusta. Lahko bi res zvezali stavka v enega, toda ali bi potem pisali *in* z malo in *za* njim vejico, kakor predlaga dr. B.? Če držijo prej povedane misli, pa tudi glede na to, kako bi stavek nastal iz dveh gornjih, lahko zapišemo po moji misli samo: »Ker ni imel denarja, je ostal doma, in ker ga je začelo zebsti, je zakuril.«

Lahko, da se motim, in prav hvaležen bom, če mi kdo stvar razloži drugače. Za zdaj sem si s to razlago pojasnil neprijetni občutek, ki me je že dolgo moril ob taki stavi vejice. In če sem se z njo približal resnici (tudi ta »In« je potreben!), bi menda kazalo pravilo o sestavljenih veznikih brez vejice v pravopisu razširiti na vse primere, vejica pa naj bo pred njimi, če že mora biti.

J. Gradišnik

Opomba uredništva. »Pitijsko« določilo v SP se nanaša zlasti na rabo vejice pri sestavljenih veznikih, nekolikanj pa tudi na primere, ko piscu ne zadostuje slovniško ločilo, ker bi njegovemu namenu bolj ustrezalo logično. Sicer pa glej še članek J. Roša v pričujoči številki.

A. B.

ANGLIJA, ANGLEŽ, ANGLEŠKI

Lani je pisal R. Kolarič v Jeziku in slovstvu (str. 334—335) o rojstvu in življenju besed Anglija, Anglež, Angležinja, angleški. Ko sem prebiral zanimivi članek, sem se ustavil ob trditvi, češ da zasledimo Anglijo in angleški prvič v Murku 1833, Angleža pa v Janežiču 1851, in ob sklepu, da so se morale vse te besede že prej uporabljati.

Zelež podpreti avtorjevo domnevo in s tem premakniti časovno mejo knjižne rabe malo nazaj ter spopolniti popis soznačnic, navajam podatke iz nekaterih del naših razsvetlencev, ki v članku niso bila omenjena.

Najstarejši drobec je iz Pohlina (Kmetam za potrebo inu pomoč 1789, str. 227): Voskijska (Englad) femla... se is Skujidsko v'red Velika Britanija imenuje. V Vodnikovi Veliki pratiki 1796 srečamo dvakrat pridevnik engledarski, n. pr. kmętej v'engeledarski desheli, v Veliki pratiki 1797 pa engledarski in England. Obe Mali pratiki (1798 in 1803) izpričujeta že Anglijo.

Malo poblizhe si velja ogledati Lublanske novice (1797—1800), saj je v njih na pretek slovarskega gradiva. V začetnem letniku rabi Vodnik deset oblik: englandski (prvič v št. 1), England (1), Englander (6), englandarski (6); britanski (6, 47), Britania (47), Britanec (47); Englez (85), Anglia (85), angleski (86). Prva

se drži nekaj tednov. Druga dobrih šest mesecev, ko jo začne spodrivati najprej Britania, nato pa Anglia; ta obdrži prvenstvo tudi v naslednjem letu. Skoraj enako usodo doživita trojici Engendar-Britanec-Englez in engendarski-britanski-angleski. V tretjem letniku se uveljavita obliki anglejski (6) in Anglejz (1); angleski (7) in Anglez (2) sta morebiti zdaj samo tiskovni napaki.

Mikavno bi bilo razvozlati, kaj se je v uredništvu Lublanskih novic zgodilo poleti 1799: ali Vodnik ni bil več sam svoj gospod ali pa ga je bil Janez Sušnik popolnoma nadomestil že pred založnikovo smrtjo. Časnik je ubiral nova pota pri stavljenju, v duhu in načinu poročanja. Redno rabljenim oblikam Anglia, Anglejz in anglejski so se kar čez noč pridružile novinke anglianski (26), Englandec (26), angliski (26), Anglianec (29), malo kasneje pa še angelski (40), englejski (45) in Anglin (48), če sta že zapisa englandske (33) in Englanzi (33) pomotoma nastala. Da je bila družčina čimbolj pisana, so stopile v kolo tudi izobčenke England (31), englandski (32), Engendar (36), engendarski (36), Englejz (46) in Velka Britania (47). Naj gre za še tako močan vpliv tujejezičnih predlog, zmeda je prehuda za na Vodnikov rovaš.

Zadnji letnik je prinesel v besednjak še adjektiv britski (11).

Torej je treba članek R. Kolariča za zdaj nekako takole dopolniti: obliki Anglija in angleški je prvi zapisal Vodnik v Lublanskih novicah 1797, Engleža-Angleža (v množ.) pa 1797 in 1799. Angležinje v teh delih ni. *Stane Suhadolnik*

OHLAPNOST?

Rabo povratnega zaimka se v zvezi s pomožnim glagolom *biti* bo treba dognati, da ne bo nobenega dvoma več o pravilnosti govora in pisanja. Sedaj se križem dolžimo, kdo dela narobe, in vsak se hvali, da ima on prav.

V 5. številki II. letnika Jezika in slovstva sem na strani 235 bral pod oznako »Slogovna ohlapnost« tole: *Premaknil sem se in kakor burja sem zdiviljal v pisarno*. Fr. J. pravi: »Tu je drugi *sem* popolnoma odveč. Stavek je lepši, če zapišemo: *Premaknil sem se in kakor burja zdiviljal v pisarno*.«

Ne vem, če je stavek brez drugega *sem* res lepši kakor tisti, ki mu očitajo ohlapnost, vem pa, da ponovitev pomožnega glagola nikdar ne dopušča dvomnosti in nedoločnosti, ki jo izpuščanje pogosto povzroča.

Postavim: *Mož se je jezil, pa vendar odločil, da gredó že jutri*. Kaj pomeni tako izražanje? Da je mož odločil in da se je odločil (namreč: da gredo oni sami ali da gre on z njimi vred)? Takih primerov nejasnosti bi bilo preveč, če bi zavoljo občutka ohlapnosti s težko razumljivim slovničarskim dokazovanjem ubijali naravno izražanje. Prav pa je seveda: »Sprli so se in stepli«; »razžalostila se je in pognala v prepad«. Tu sta oba glagola povratna. Mislim, da je treba bolj preganjati nejasnost kakor pa ohlapnost. *Vinko Gaberski*

Opomba uredništva. Pričujoči članek ne nasprotuje prejšnjemu. Oba se strinjata v tem, da se pomožnik brez potrebe ne ponavlja. Fr. J. se ni dotaknil rabe povratnega zaimka in v tem ga tov. Gaberski dopolnjuje. Da je v našem pisanju ohlapnosti res preveč, kdo bi dvomil! Kar oglejte si šolske naloge, a tudi dobršen del časnikarskega blaga. Na drugi strani pa je jasnost ena poglobitnih odlik dobrega sloga.

Breznik (S. s. IV, str. 243) pravi: »Če se dva glagola istega osebka tesno vežeta, se pomožnik za veznikom *in* izpušča.« Pri tem je dal poudarek na besedo tesno. Mislim, da je vse tudi precej odvisno od načina pripovedovanja. V lagodnem kramljanju se bo pomožnik verjetno marsikdaj ponovil, v razburjeni pripovedi pa ne, zlasti ne pri naglem poteku dogodkov. Vzemimo nekaj zgledov iz Cankarjevega Mojega življenja (res pa je, da Cankar prerad ponavlja pomožnik!): Tam sem sedel ter sem žvečil palec desnice. S težkimi nogami sem stopal po stopnicah in trepetaje sem čakal, preden sem potrkal. Me je premeril izpod naočnikov ter je izpregovoril. Po maši se je okrenil mladi gospod in se je sklonil k meni. Nato sem legel v travo in sem molil, da bi umrl. Toda: Plezali smo po kladah, lovili se, prevračali se in padali. Tresel sem se kakor v vročici, kričal, teptal z nogami, bil z drobnimi pestmi po klopeh.